

זכרונות של רות צמודי

זכרונות

לצוג-עאוכים

רות צמודי

כפר סבא 2002

זיכרונות ילדות מגיל 2-4 אינני יכולה להעלות כי אין לי כל תמונה לפני עיני מאותה תקופה. בעזרת סיפורים של אימא או אבא אני מסוגלת להתחיל ולהשלים תשבץ זה: התחלתי את חיי עם "רגשות אשם", כי בגללי עזבו הורי את קיבוץ ההכשרה שליך פתח- תקווה (מאחורי "בילינסון"). אימי טענה שאינה מוכנה לצאת לעבודה ולהשאיר אותי בידי מטפלת בקיבוץ, שתזכה בחינוך או דבר "חכמה" שיצא מפיה של בתה הבכורה. לכן עברו לפתח- תקווה ואימא ישבה בבית, טפלה ושמעה "חכמות" בלי סוף.

סיפור שני מפיה של אימא: פעם נאלצה להכריע הכרעה רצינית- מה תקנה לארוחת הצהריים כשבידה רק גרוש וחצי (מתוך 17.5 גרוש ליום, שאבא הרוויח בעבודה בפרדסים, כשבגרוש היה חודו!). "פתרתי" לה את הבעיה כשגיליתי בחנות הירקות תיבה ובה אגסים עטופים בנייר ריחני (נגד חרקים) ואחד מהם, יפה ומעורר תיאבון, רק בו תפצתי מעטים אכלו אז פרי זה שהגיע מחו"ל והיה יקר מאד. אמר, שאכלה בילדותה אגסים רבים, לא יכלה לשאת את המחשבה שבתה יקירתה לא תטעם מפרי מגדים זה וקנתה לי אגס! מהכסף שנותר קנתה כמה ביצים ועגבניות. לארוחת הצהריים הוגשו חביתה וסלט. וכי אפשר לזכור סיפור כזה שאירע בהיותי בת שנה וחצי?

הבכורה לבית שפירא

והנה סיפור סנסציוני מספוריה: שנה לפני העלייה להתיישבות במושב צופית נסעו את הפרדסים, שיתחילו לגדול בינתיים... אבא היה מוכרח להמשיך בעבודתו כדי להשתכר למחייתנו ואמי העדינה והמפונקת קבלה על עצמה את השקיית הפרדס הצעיר (הוא הפרדס ה"זקן" בן 7 דונם). אחת לשבוע יצאה אתי (כבת שנתיים) ב- 6:30 בבוקר ונסענו באוטובוס לכפ"ס, משם- לצופית, עם הפועלים הבונים את בתי המושב. כביש לא היה קיים עדיין והנסיעה בחולות מכפ"ס לצופית הייתה קשה מאד (מדי פעם ירדו הפועלים ודחפו את האוטו).

למסע מפרך זה יצאנו וחזרנו לפנות ערב לפ"ת. במשך היום אימא פלסה דרך למים הזורמים מעץ לעץ בעמרת הסורייה.

אני שיחקתי לידה במים ומחוצה להם. לפעמים נשמעה קריאה מרחוק- זו היתה קריאת עידוד שקראו לה הפועלים, כיוון שפחדה לשהות בפרדס המרוחק. בצהרים הפסיקה להשקות ונכנסה אתי לבאר הישנה של המושב (בין הפרדסים), לנוח ולמצוא מחסה מהשמש הקופחת. באחד הימים נרדמה המסכנה ואני עליתי על המעקה להציץ בנבכי הבאר. מזל שבאותו רגע הגיע "איש המים" של המושב, תפס אותי בבגדי והוריד אותי משם.

תארו לכם מה הייתם מפסידים! -כך אמרתי לתלמידי, שנהנו מ"סיפורי ראשונים" אלה. בהיותי כבת 4 הצטלמנו עם ידידנו בני משפחת ארגוב (גרבובסקי) כשאני לבושה בשמלה אדומה סרוגה בידי אימא -דבר שעורר את קנאת הילדות והאמהות כאחת- איזו גרדרובה!

נא לזכור שגדלתי כל השנים עם 2 זוגות מכנסיים כחולים, 2-3 חולצות וחצאית. למי היו בגדים נוספים?
בתמונה אחרת אנו יושבים על מעקה ביתנו (המרפסת) - אבא, אימא ואני עם הבובה בידי ומשקפיים שחורים ועגולים על עיניי... מולנו צמחה שדרת הפיטספורם הידוקה עם ריח פרחיה המשכר. ליד המרפסת החל לגדול שיח מטפס של שושנים אדומות שאימא עשתה מהן ריבה נהדרת.

כעבור 4-5 שנים הצטלמנו ארבעתנו - אימא, אבא, אני ויורם הקטן בתוך גלי הים בת"א. אחת לשנה נסענו לת"א, גרנו במלון זול בר"ח הירקון במשך שבוע. ביום התרחצנו בים ובערב ישבנו על מעקה החלון וראינו את סרון וג'יין בקולנוע הקיצי הפתוח "גן רנה", שמתחת לחלוננו. זו תרבות!

בתמונה אחרת אני כבת 8 רכובה על החמור שלנו ומחזיקה היטב
 ביורם בן השנה היושב לפני. ממש רוכבים "אבידים".
 בהיותי כבת 5 זכיתי להתרחבות המשפחה: סבא אליעזר, סבתא
 זהבה וברוך עלו ארצה ובנו ביתם בקרבתנו - בכפ"ס. זה היה נפלא
 להיפגש אתם לעתים די קרובות ולא כמו עם הזודים,
 שראינו לעתים רחוקות. כמה נסעו אז? מהם למדתי לדבר אידיש,
 ממנה אני נהנית עד היום (גם בהצגות וגם בשימוש לפעמים).
 מהם גם למדתי מהי דת ומסורת: החל מהנחת תפילין של סבא
 בבוקר, המשך בהדלקת נרות של סבתא ביום שישי (כשהיא מניחה
 על ראשה מטפחת, מברכת על הנרות בהתרגשות, תוך תנועות ידיים
 ואח"כ נושקת לי, לכבוד שבת) וכלה בסרט משי אדום שקשרה
 לברכה הכואבת, ליד קבר רחל, כסגולה נגד הכאב.
 שהייתי אתם במשך יום הכיפורים, כדי לשמוע ולראות את הנעשה
 בבית-הכנסת (ובעיקר בעזרת הנשים) וכדי לחוות חוויה.
 חג הפסח היה מאורע בפני עצמו: הוצאת הכלים מהמחסן, הגעת
 כלים בדוד בחצר, ביעור חמץ (שהוותר יום קודם), הכנת החרוסת,
 ממנה הפרשנו למען ידידים כוסי!

זה היה תפקידי להביא למשפחת אנגל שגרה לא רחוק, את החרוסת
 ומהם קיבלתי סיר-פלא לאפית העוגה לחג (לא היה סיר-פלא בכל
 בית אז). ותנור? מה זה? אפו על הפתיליה.

בערב החג אכלנו במרפסת כי המטבח כבר היה כשר לחג. ואז החלה
 הצפייה לבואם של האורחים, משעות הצהריים. זה היה מפגש שמח
 ומרגש והייתי מתווחה מאד לקראתו. חיינו אז בדור "המדבר" בו
 הגיעו הבנים לבדם לא"י והשאירו את משפחותיהם בגולה (חלקם
 אבדו בשואה) ושמרו רק על קשר מכתבים במשך שנים.

לילדים רבים לא היו סבים וסבתות בקרבתם! אני, הבת הבכורה,
 זכיתי לכך וגם לדוד צעיר (ברוך-המבוגר ממני ב-8 שנים) חה היה
 נפלא-היה עם מי לשחק וגם... למי להציק. אפשר היה לקפוץ על
 המטה הכפולה שעליה כסתות עבות של פוך (פְּרִיָּה) וגם "לטבוע"
 בתוכן ולישון. כשנשארת לפעמים ללון אצלם, ה"תעוררתי מדי פעם
 בגלל רעש המכוניות שעברו על הכביש בלילה. "המוץ" מכוניות...
 זכיתי לאהבה רבה מהם ותמיד אזכור את סבא וסבתא באהבה.
 כשמלאו לי 7 שנים החליטה אימא שעלי לקבל השכלה מוסיקלית.
 היה לה כינור שהביאה בארגז עץ מחו"ל, עליו נגנה בנעוריה.
 היא נאלצה להיפרד ממנו ומזיכרונותיה הקשורים לנגינה, מכרה
 אותו תמורת "חצי" כינור (קטן ומתאים למידותי) ולמדתי נגינה אצל
 המורה וולדבסקי בכפ"ס. בחופש הגדול התחלתי ללמוד
 והדוד ברוך בן ה-15 נרתם למשימה-הוא היה מחזיר אותי מהשיעור
 בכרכרה שלנו בעלת 2 הגלגלים הגדולים. עלו אליה במדרגה,
 והמושב היה גבוה, עם משענת. אח"כ היה ברוך מחזיר אותה לאבי
 שעבד במשרד הקבלני בכפ"ס.

באחד הימים פטפטנו בשמחה וברוך האיץ ב"זריז" הסוס ולפתע התחשק לו לרכב על הסוס בזמן הנסיעה. אמר- ועשה! הסוס זינק מפני רוכבו ואני הקטנה "עפתי" קדימה, בין רגלי הסוס, ו-2 הגלגלים עברו מצדי. את הכינור החזקתי חזק ושנינו לא נפגענו ויצאנו בשלום מתחת לכרכרה שכבר התרחקה למרחק מה. הכל היה מלא חול - הפה, העיניים, הבגדים... ברוך עזב את הסוס ובא בריצה לראות את הנזקים. הוא ניקה אותי היטב מהחול ודרש ממני הבטחה: שלעולם לא אספר לאיש מה שקרה באותו יום, שמא לא ירשו לו עוד לנהוג בכרכרה. תארו לעצמכם כמה פעמים התפתיתי לספר זאת למשפחה, אך איך יכולתי לבגוד בברוך שהיה כמו אח שלי? בהיותי כבת 18 החלטתי שזה לא חייב להיות לעולם ובלייל הסדר סיפרתי לכולם את הסיפור. מה שעורר את הערצת כולם הייתה העובדה- ששמרתי סוד 11 שנה! גדול!

באותה כרכרה נסעו פעם אימא, אבא ויורם התינוק לרופא בכפ"ס. וכשאבא עצר באופן פתאומי, עפו אימא ויורם החבוק בזרועותיה היישר אל הכביש. הם נפצעו קצת, אך המשיכו לנסוע ב"מרכבה" שלנו. כשעזבתי את המורה הראשון שלי לנגינה הוא נתן לי מתנה (שאבדה במשך השנים) - ציור בו אני מנגנת בכינור. זו לא הייתה יצירת מופת, אך בכל זאת מתנה שאבדה. חבל... המשכתי לנגן בכינור עד גיל 15 ועל אף ההפסקה השתתפתי בגיל 18 בחמישית כלי- נגינה בניצוחו של גבריאל רחנבלט החלילן. זה היה כיף לא רגיל לנגן בכינור הראשון עם פליט, ויולה, צ'לו ופסנתר-את הקונצרט הברנדנבורגי מס.5 של באך.

יחד עם זה חלמתי כל השנים לנגן על פסנתר וכיון שאימא הבהירה לי שאין כסף לקנות פסנתר, "נגנתי" בשעורים משעממים בתוך מגרת השולחן ושיחקתי ב- "נדמה לי"...

משנות לימודי בבית - הספר בצופית אני זוכרת פרטים רבים: את 3 הדרכים להגיע לביה"ס - משמאל לביתנו, בדרך העפר. מימין- תוך מעבר בחצרו של גינצבורג, כי הייתה שלולית ענקית בלב הדרך שהחזיקה מעמד חודשים אחדים, ובאמצע- דילוג על גדרות מחצר לחצר (מונדלק, זלוצקי והלאה).

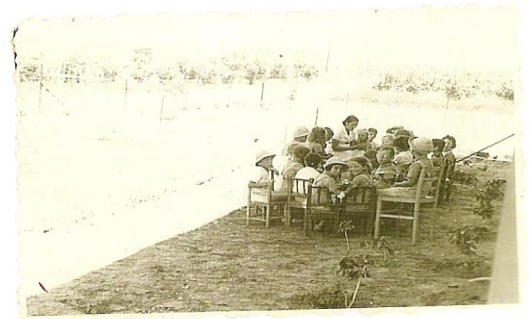
למדנו שם בכיתות מצורפות: א-ב, ג-ד, והג. בכל כיתה כפולה למדו כ- 15 - 20 ילדים. בשבת אחה"צ התקיים "עונג שבת", כשכל אחד מאתנו מגיע לביה"ס ובידו שקית ממתקים שהצטרפה לכיבוד. קראנו פרק בתנ"ך, שוחחנו, שרנו שירי שבת, שחקנו והיה נחמד. פשוט, לא הייתה טלוויזיה... אך היה מורה- מנהל; נפתלי לרנר, שדאג לנו לתרבות ויהדות.

איתו גם עבדנו בעבודות מלאכה מיוחדות: קופסת פלפונים ורפיה- לתכשיטים (שאינם), כסא- דרגש מקבלים, מברשת שימושית ועוד. מי עוסק בכך כיום?

הצגה א': ה'אגרוף פוארת בחצ'ר
המלכה-המלך נפוליאון ארנך

טפלנו בבעלי החיים שגידלנו בביה"ס ועבדנו בגינת הירקות.
פעמים רבות למדנו בחצר- ביום חורף שמש, כדי להתחמם ולעיתים,
כדי לברוח מהכיתה הדולפת בצדדף, בה מטפס הגשם וממלא קערה
או דלי...

הצגה ב': שולר בחצ'ר (המלכה לוטנה)

בהפסקות שיחקנו בדרך (מקל מחודד בשני קצותיו) שהיה צריך
להקפידו למרחקים, בחמש אבנים, בקלס, תופסת ועוד.
בביתנו לא היו משחקים קנויים (למי היה כסף לכר?) ולכן יצרנו
אותם בעצמנו. לגמרי לא רע להיות יצירתיים. כולם קנאו בי
כשמילס חברנו קנה לי אוטובוס מדיקט (50x25 ס"מ)...

הכיתה א: הבלמאות שבה אלו-תקראו הכיתה אהרנא 2 הצגות.

חוג כנאותי לעז' בית הספר הבלמאות. "לזר פלואל" 1927

מדוע אינני יודעת לרכב על אופניים?
פשוט, מעולם לא היו לי אופניים. ורק יורם השיג אופניים ישנים
(של איז'ו), לאחר ציפיות ומאמצים רבים. הוא למד לרכב עליהם

(ונהרג במלחמת השחרור). קבוצת המנדולינות והגיטרות (ביניהם מויש'לה מונדלק ז"ל) נגנה בניצוחו של פריבר וכמה בנות רקדו בפני המארחים שהשיבו לנו בריקוד דבקה ושירה. זו הייתה חוויה שאני זוכרת היטב עד היום.

כשחזרנו מבית-הספר לביתנו ציפו לנו יום יום עבודות רבות שכיום אינן מוכרות לילדים: אטריות לא קנו, אלא עשו מבצק מגולגל. חתכתי רצועות של אטריות ובשלב מאוחר יותר קנינו מכונת חיתוך ידנית לאטריות, משותפת לנו ולנישקה שכנתנו. איזו קדמה! את החלב שקניתי אצל גובר(בעל הרפת הגדולה), העברתי בתוך הספך טור (מפריד), שהפריד בין החלב הרזה שזרם למטה לכד ואחר כך הפך לגבינה במטבחנו. את החלב השמן העלה הסיבוב למעלה ונשפך לתוך צנצנת גדולה בה הפך לשמנת או לחמאה שחבצתי בכלי מיוחד במשך זמן רב. אוף...

לאותה תקופת ילדות שלי שייכת צורת החיים הראשונית בה חיינו: בית השימוש (00) היה עשוי מצריף קטן באמצע החצר (כ- 20 מ' מהבית) והמקלחת מחוברת הייתה ל"רפת" (המחסן) ורק אחת לשבוע הדליקו את הפרימוס מתחת לדוד הקטן והתרחצנו במקלחת חמה ולא בתוך גיגית במטבח, ורצנו מהר הביתה עטופים במעיל, כדי שלא נתקרר. זה לא היה תענוג, אך מקלחת היא דבר חשוב והכרחי!

כיצד בנה אבא את ה"מקרר" המיוחד במינו?

זו הייתה תיבה מרושתת מ- 4 צדדיה שהייתה תלויה על העץ שליד הבית - שם שמרנו מצרכים שמתקלקלים, באוויר. ומדוע על העץ? -מא יגיעו חתולים וינסו "לטפל" במצרכים.

מים קרים היו בג'ארה (כד חרס) שעמדה על הרצפה במקום קריר ואבא היה מסוגל בשובו מהעבודה בחוץ לעמוד ולשתות ממנה עד תום. החמאה שטה במים בתוך קערת חרס. למי עוד היה "מקרר" כזה? בשלב שני בנה אבא "ארגז" קרח שעמד מתחת לעץ, כדי שהמים שיפשירו יורמו לעץ ולא לבית. ה"ארגז" היה מצופה פח בפנים ובו הנחנו רבע בלוק קרח שמכר לנו בעל עגלת הקרח שבא פעמיים בשבוע. עטפנו את הקרח בשק, כדי שלא יימס מהר ועליו הנחנו סירים וכלים עם תבשילים. מאוחר יותר קנינו מקרר לקרח. זה כבר היה לוקטוס! מקרר לבן, נקי ומסודר, במטבח, עם תא לקרח וצנרת להוצאת הנוזלים.

הייתי כבר גדולה ממש כאשר רכשנו פריג'ידר חשמלי וחטל סדר הקרח... בתקופת "ארגז הקרח" של אבינו היצירתי היה גרינברג הקצב מביא מכפר- סבא חבילות בשר של חצי ק"ג (כל אחד בגודל מרגרינה), עטופות בניד עיתון ועליהן שם המשפחה- אותם הכניס לפריג'ידר החשמלי של חיה אהרוני, שהביאה אותנו מאמריקה ובטוב לבה הסכימה שהחבילות יישוהו אצלה בחמישישישי, עד שביום שישי לפני הצהריים הזדחל טור של חברות שעלו אליה לגבעה, לקחו

את בשר הבקר ובשלו ממנו מרק לשבת ואחר כך המשיכו ועשו ממנו צלי לכל המשפחה. ממש נס- זה הספיק לכולם... חצי קילוגרם! בשר עוף אכלנו באמצע השבוע, לפעמים. כפי שאמרו אז: מתי אוכל המושבניק עוף? כשהעוף נוטה למות או שהוא עצמו נוטה למות... עגלות נוספות הגיעו אלינו ולכל אחת צלצול משלה- עגלת הלחם מרמת הכובש שהגיעה כל יום וגדליה מכר לנו לחם חם וטרי. עגלת מוכר הנפט (לפתיליות ולחיתום) ועגלת הקרח הזכורה לטוב. בצרכנייה שלנו, שאימא עבדה בה זמן מה, היו מעט מאד מצרכים וכשנסענו לכפר- סבא אחת לחודש חודשיים, הצטיידנו במצרכים החסרים. האוטובוס נסע פעמיים ביום ופעם דיבר הנהג עם אחד הנוסעים ונסע ישר... לתעלה. האוטו נעצר באלכסון וכולנו החלקנו מתוכו החוצה. חודשים רבים אחר כך פחדתי לנסוע באוטובוס בגלל החוויה שעברתי. כשהאוטו נסע תוך נטייה ימינה, השתדלתי "להכביד" עליו ולמשוך אותו שמאלה.

מהו יום כביסה? יום זה היה מוקדש כולו לכביסה (אחת לחודש) וה"מכונה" הייתה צריכה להספיק לכבס הכל לכל המשפחה. על 3-4 אבנים עמד דוד גדול מלא במים ובכבסים לבנים (מצעים, מפות, מגבות, גופיות, וכו'...) מתחתיו זרדים ועצים הבוערים ומרתיחים את המים. מדי פעם בחשנו את הכבסים בתוכו, והוספנו סבון מפורר, עד שהגיע הזמן והכבסים הוצאו בעזרת מקל עבה וחזק לתוך גיגית עמוקה (ובינתיים חטפנו כמה כוויות). כשהתקררו קצת הכבסים והונחו בגיגית עם מים קרים לשטיפה, הם נשטפו פעמים אחדות על ידי העברה מגיגית לגיגית, הוסיפו להם חומר מכחיל (לשם הלבנה), נסחטו ונתלו על החבלים לייבוש (בתוספת החבלים של נישקה שכנתנו). ועיקר שכחתי, זו הייתה עבודה רצינית לכבס כל פריט על קרש הכביסה עד שהיה נקי. כל זאת עשינו אימא ואני! כשיבשו הכבסים, היו מותחים אותם היטב, שלא יהיו מקומטים ועמדו לגהץ כל ציפה וציפית שעות רבות. איפה היו המצעים הצבעוניים של ימינו? היו זמנים שמצבנו הכלכלי היה קצת יותר טוב והגיעה כובסת בת אחד הקיבוצים או השכונות שבטביבה. פעם התרוצצתי יחפה בחצר, כשהחול לווהט וכשעברתי ליד האבנים והאפר בתוכן (לאחר שהאש כבתה), טעייתי לחשוב שהאפר כבר קריר ונעים יותר מהחול החם. דרכתי שם ופרצתי בצעקות. אימא ניסתה לכבות את האש שבערה ברגלי הכוויות והכניסה את כפותי לקערה ובה כמה ביצים טרופות. זה קרר את הכוויות אך לא ריפא. גם זה ניסיון חיים...

יחד עם העבודות במשק צריך היה לעזור לאימא גם בבית וכך למדתי לבשל, לתפור במכונת תפירה, לסרוג, לכבס ולגהץ, כשאני בת 12-13. דבר זה הועיל לי מאד בהמשך חיי. כשאני מסכמת את כל הפעילויות שביצעתי מדי יום, איני מבינה כיצד הספקתי להכין שעורים ולהיות תלמידה טובה. זו עובדה-

כולנו עבדנו עבודות רבות כאלו ואחרות והספקנו גם לחיות חיי חברה.

אלה סיפורים פיקנטיים עבורי ש"זר לא יבין זאת". כאלה היו החיים אז- הסתפקות במועט שבמועט, אוכל טוב (במושג המלא פרי וירק, ביצים, עופות, חלב ותוצרתו), מעט מאד תרבות- סרט שהיו מסובכים בידיים בבית העם, לעיתים ממהרים ולעיתים מאטים, הצגת תאטרון אחת ויחידה שהגיעה לבמת בית העם בצופית. לעתים רחוקות נסענו לכפר- סבא להצגה.

ובכל זאת היו לנו חיים טובים ומלאים.

יורם, אחי השובב, ליווה אותי מאז היותי כבת שבע.

הזיכרונות הבולטים בקשר אליו קשורים ל"העלמותו" ופציעותיו:

באחת משעות הערב חזר הילד באיחור ואימא צעקה: "אתה לא נכנס הביתה!" (איזה רעיון!). הוא ניסה להכניס את רגלו בין הדלת והמשקוף, אך אימא עמדה על שלה- לא תיכנס! שכבנו לישון באי-שקט, כי הילד נעלם. חיפשנו מסביב לבית- והילד איננו! אימא שילמה ביוקר על תגובתה. בבוקר מצאנו אותו ישן במחסן בתוך פיילה, בה הניח שק, וישן שנת ישרים...

בפעם אחרת, "שילמה" אימא כשטיפס על העץ ליד נישקה (בגובה 10-12 מ') ולא ירד ממנו. אימא עמדה למטה והתחננה שירד, אך הוא כופף ענף ועבר לעץ השני, וכן הלאה (טרזן אמיתי!) - ואימא? שתצעק!

כשילד שובב מתרוצץ על הדשא, הוא נתקל בממטרה, נופל ומתלבש עליה ויש פצע מתחת לסנטר, שצריך לתפור אותו. וכשהוא רוצה לקצר דרך, הוא עובר מעל גדר ונשאר תלוי בידו, כי העמוד נתקע מתחת לזרועו...

מן הקומה השניה של בית-הספר לא ירד במדרגות, אלא החליק על הצינור למטה, ואחד מחבריו ניסה לחקות אותו ונשאר שוכב עם רגל שבורה. תלוי איך שיוורדים...

בעבודה היה חרוץ מאד ועזר לאימא ואבא. מריבות היו בינינו כמו בין שאר הילדים, אך שמרתי עליו כגדולה ודאגתי לו.

איבדתי את
אתקן!
איבדתי את
נישקה...

נעורים

קשה להפריד בין הילדות והנעורים, בין העשייה בתקופה קודמת לזו שאחריה. מתי התחלתי לחלוב את העז צחורה פעמיים ביום, בכל אופן, זה היה תפקידי. כשהיה שפע של חלב, הפכנו חלק ממנו לגבינת עזים נהדרת. השארנו אותו בצנצנת גדולה, והוספנו כפית לבן כדי שיחמיץ מהר. אז התחילה לצוף הגבינה (בתוך מים ירקרקים). שפכנו לכיס של בד ערבי ותלינו על חבל הכביסה עד שכל הנוזלים יצאו ממנו ונשאר חרוט של גבינה טעימה מאד. הלול סיפק לי עבודה רבה- איסוף ביצים מדי יום, הכנסתן לתבניות, אותן לקח יורם לעגלה רתומה לאתון (כשהיה כבן 10, שובב גדול אך ילד אחראי) והביא למחסן הביצים. משם פנה למחסן התערובת וביקש שיזרקו לו לעגלה שק תערובת או גרעינים לעופות. את השק הוריד אבא השכם בבוקר ומילא בחבית גדולה ממנה חילק אוכל לכל התרנגולות שבלול לפני צאתו לעבודה. שם "תפסתי" אותו (בערך ב 6:30 בבוקר) וליוויתי אותו בכל שורה שבלול עד ששוחח איתי על רעיונות לכתובת חיבור שביקשתי לדלות ממנו.

את התרנגולות והפרגיות תפסנו כולנו והכנסנו לכלובים לשם מכירה. בזמן שהלול היה פתוח ותרנגולות הסתובבו בחצר שלהן, היינו שומעים בלילות את יללת השקלים (תנים או שועלים) שהתקרבו אל הלול, חפרו בורות מתחת לגדר, ולעיתים הצליחו לפרוץ פנימה ולתפוס תרנגולת צרחנית ששימשה להם כסעודה. עד שהיינו פורצים מהבית באמצע הלילה עם פנס בידינו, מגרשים את השועלים בצעקות ומקלות, ומיד סוגרים את הבורות, וחוזר חלילה...

את הדוגרות (תרנגולות שנפחו את כנפיהן) תפסנו והושבנו בארגז עם קש ברפת כשהן מכוסות בשק ויושבות על ביצים של ברווזים ואוחים כדי לדגור עליהן. חיכינו בקוצר רוח ליום בו שמענו דפיקות בתוך הביצים ובקעו האפרוחים: ברווזים קטנים, אווחים, וברברים. הוצאנו אותם לטיול יומי בחצר כשאימא תרנגולת צועדת בראשם. אחר כך בנה אבא בחצר בריכה קטנה, בה שטו הברווזים. כשגדלו ויורם כבר למד בטכניון (בגיל 18), הייתה אימא מוכרת ביום שישי ברוח ונותנת את הכסף ליורם עבור צורכי מזונותיו למשך השבוע. את הסכום החסר לו היה מדוויח בעבודת טבלות בנמל.

את הירק לתרנגולות קצרתי בחדמש: תירס, אספסת, תלתן, ואחר כך קיצצתי במקצצה ופיזרתי בלול.

אבא היא אדם עסוק מאד: מנהל משרד יכין-חק"ל, מזכיר מועצת הפועלים ברעננה וכפר-סבא, איש מפלגה, חבר במועצת המושב, חבר הוועדה המרכזת של הוועד הפועל, מזכ"ל המרכז החקלאי, בעל משק עופות ופרדסים במשך כל השנים וגם- איש משפחה חם ואוהב. אבא איכותי לזמן קצר. אבא שהרשה לי לעמוד ולסרק אותו

בתסרוקת מצחיקה עם סרט ולהוריד את גבותיו העבותות כמסך על עיניו, תוך סבלנות אין קץ. אבא שעוד לכולנו בתחומים שונים והסביר לי את שעורי התלמוד (למדנו יחד את פרקי "בבא- מציעא"), אבא שלקח אותנו לכל מקום שהיינו צריכים להגיע אליו וגם לכל הצעדות של צה"ל השיג עבורנו כרטיסים על הבמות, ועוד ועוד... אבא היה ראוי לכך שיצאנו לעמוד לו בשבת בקטיף בפרדס, להשלמת מכסת הבוקסות שהוקצו לנו למשלוח. ועד כדי כך מצא הדבר חן בעינינו עד שגם עם יוסף והילדים חזרנו על בילוי שבת זה כשאנו עומדים מסביב לעץ או שניים וממלאים את התרמילים בפרי שקטפנו, ובינתיים שוחחנו על פוליטיקה ורכילות, וארועים שעברו עלינו וכו'... גם אמא לקחה חלק בפעילות זו וכך חסכנו לו עבודה של שעות רבות בשבת, לאחר עבודה מאומצת במשך השבוע. היכן תמצאו היום עונג שבת ממין זה?

ק 5
3 ימים!

1949

בביתנו הקטן (36 מטר) גדלתי עד גיל 18, שאז הרחיב אבא את הבית והכפיל את גודלו, והכיל את כולנו- אמא ואבא, 3 ילדים בגילים שונים (לא קרובים), ועוד דיירים רבים: ילדים משכונות עוני, או בני חיילי הבריגדה, שבאו לכפר במשך חודש, לשם הבראה. ילד כזה ישן אצלנו במיטה מתקפלת במרפסת סגורה בחלונות, הוא השתתף אתנו בכל הפעילויות, ובעת פרדה ציידה אותו/ אותה אמא בחולצה- מתנה שתפרה לו ובמוצרי מזון שהיו אצלנו בשפע וחסרו בעיר (שמנת, ביצים, פירות, ועוד). ובני משפחה- חנ'ה ורותי שהו אצלנו חצי שנה כשאביהן חלה ושכב ב"הדסה" בהר הצופים, וב"משגב לדר" בירושלים, ואילה ישבה לידו עד שמת. אילנה ופריץ באו כזוג צעיר מווינה ושהו אצלנו זמן מה. אחר- כך הוציא אבא את אפרים אחיו ממחנה הריכח בדכאו והביא אותו ואת נטי בעזרת סרטיפיקטים שקיבל מדובקין עבור 50 לא"י- ישר לביתנו הקטן, עד שהסתדרו.

ישיבות רבות של מנהיגים ונכבדים התקיימו בביתנו, כשכולם מלקקים אצבעות מהצלי שבשלה אמא ומשאר מטעמים ועוגות. הם חסכו כסף ולא נהלו ישיבות בבתי מלון מפוארים. היו זמנים... החברות ב"הגנה" היא אחת מהחוויות החשובות בחיי החל מהציפיה (בסיום כתה ח') לקראת הגיוס ל"הגנה", המשך ביום המרגש בו קיבלנו את ה"קשר" המזמין אותנו למפגש בחצר בית הספר בשעת החשיכה (לבושים בגדי חאקי). הקשר עבר מיד ליד ואנו התייצבנו בזמן בהתרגשות רבה. מדי פעם יצא מדריך מתוך הבנין והזמין אחד מאיתנו לפי סדר האל"ף - בית. איזה ביש מזל זה לחכות עד לאות האחרונה ש' - שפירא... כולם כבר הלכו ונעלמו, ורק אני ישבתי ליד הגדר וחיכיתי להופעת המדריך הגואל. כשנכנסתי לחדר המורים בו ישבו המפקדים, רעדו רגלי כשעמדתי "דום"...

נשאלתי- אם אמצא במצוקה כשאצא מכאן ואפגוש בריטים בחוץ שישאלוני- "מה עושה נערה בודדה בערב ברחוב?" עניתי: "אגיד שסידרתי את הספרייה בבית הספר. לא אצטרך להעלים את האמת על ה"הגנה" מפני הורי, כיוון שהם חברים ותיקים ב"הגנה". כשידי על התנ"ך, המונח על דגל ישראל והשניה מורמת לשבועה. אח"כ השביעו אותי כחברת ה"הגנה". כל- כך התרגשתי חכרתי זאת שנים רבות עד שקיימתי את הקוריוז הבא: בהיותי מורה ומחנכת כיתה ה', הצעתי למקבילה שלי לקיים טקס השבעה ל"הגנה" (זה קרה לפני כ- 25 שנה) הזמנו את הילדים ב"קשר" בערב ל"ג בעומר והם הובאו במכוניות ההורים (4-5 במכונית) מכל יישובי הסביבה הלומדים בבית הספר, אל הפרדס שלנו ליד ניר- אליהו (סאב). הם נכנסו אחד אחד לבושים בגדי חאקי ופנס בידם וגישרו לעבר הפנס המאיר ורומז להם להתקרב עד לשולחן המפקד. לידו עמד אבא של תלמיד עם כפייה לראשו ומשקפי שמש כדי שלא יזהו אותו. על השולחן היו מונחים תנ"ך, דגל ישראל ואקדח. האב אמר בקול בס: "באת להישבע היום להגנה!" כארבעים חברים צייתו לו תוך שקשוק (כששתי המורות מציעות מאחורי העצים ומתפוצצות מצחוק) ורק תלמידה אחת אמרה: "מה פתאום? ההגנה לא קיימת מזמן!..." האב מלמל והתרגש וענה: אינך יודעת! ה"הגנה" ממשיכה להתקיים במחתרת! ואח"כ שלח אותה בחזרה למכונית, משם הגיעו כולם לבית העם בצופית, לידו דלקה מדורת ל"ג בעומר שהכינו ההורים, וחולק אוכל טוב לכולם. אח"כ השמיעו בטייפ את השיחות עם הילדים בעת ההשבעה. זה היה ממש קרקס!

את ההכרזה על הקמת המדינה שמעתי בשעה שעמדתי ליד בית העם לאותת בקליוגרף לרמת הכובש. בגיל 17 (בעת לימודי בסמינר) עברתי קורס קשר ולמדתי לאותת בשפת מורס, ואח"כ הדרכת את הנוער של שלושת היישובים (צופית, שדה- ורבורג וגן חיים) שהיו בני

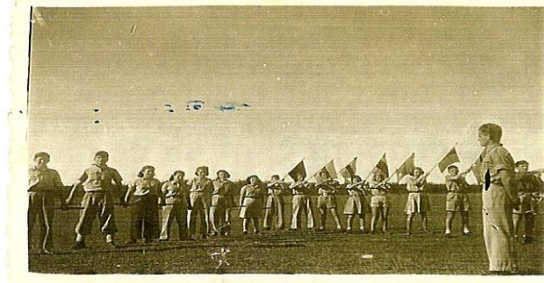
14-17 והם שמשו העזרים שלי והמקשרים- מדיעים לתושבים הודעות, כי היה טלפון יחידי במחכירות של צופית שהייתה בבית העם. אח"כ מינו אותי לסמלת קשר חבלית ב"הגנה"- אחראית על הקשר בכל הישובים שמסביב לצופית (עד רעננה ומשמרת שבגוש תל- מונד). התקשרנו בעזרת פנס איתות בלילות מעל הבריכה, ובהליוגרף- ביום. הטלפון נותק לעיתים קרובות על ידי הערבים. כך נשאר האיתות כקשר כמעט יחידי מדי פעם. התורנים שלי למשמרות הלילה ישנו על בימת בית- העם במיטות מתקפלות. בכיבוש מיסקי הערבית על פורעיה (לפני קום המדינה) עמדתי על הבריכה וקיימתי קשר עם רמת הכובש, כיוון שהערבים חתכו את כבלי הטלפון. למטה עמד אחד ממפקדי הפעולה, איש ה"הגנה", ונתן לי הוראות- מה להודיע לרמת- הכובש בקשר לפעולה, מאין לשלוח תגבורת וכו'.

תמונת אילן
תלפנת הנהגות-
1946

כמה קוריוזים קשורים לתקופת הבריטים וה"הגנה":
כשעזב אבא את מועצת הפועלים של פ"ת (בשנת 1933) נתן לו מאיר ארגוב את האקדח שהיה שייך לארלחרוב, חברו שנרצח, לשם בטחונו האישי של המתיישב הצעיר במושב החדש. הבריטים נהגו לערוך חיפושי פתע כדי לתפוס נשק בלתי- חוקי שאסור היה להחזיקו, וכן חומר "מרשיע" על ההגנה. לכן נאלץ אבא להסתיר את האקדח. תחילה הוא נקבר בתוך צנצנת זכוכית בפינת הבית (כדי שיהיה קל להוציאו בשעת צרה). אח"כ הוכנס האקדח ל"קן" בתוך תרמיל ברזנט לקטיף שהונח כמו קן ציפור על אחד העצים שבחצר. היינו בטוחים שהציפור נחה לה בשקט בקן שלה, עד שגילינו שהיא פרחה ממנו ונעלמה... כנראה גילה אותה אחד הפועלים שהיו בחצר, ומכר את האקדח למישהו. כך אבד לנו אקדחו של ארלחרוב. בתקופת החיפושים נאלצנו גם להסתיר תמונות מתקופת ה"הגנה" בהן נראו מפקדים שלי וברוך המפקד וידידיו (הוא עצמו הסתתר זמן מה בשם בדוי בדירות שונות). שמנו הכל בשקית בד ויורם, הטפסן הזרז, טיפס על גג הרפת (המחסן) וסמוך אותה מתחת לאחד האריחים. כשעזבו הבריטים את הארץ שלחנו את יורם למעלה להוריד את התמונות, אך אוייה- החבילה נפלה ישר לפיה של העו

צחורה (הזכורה לטוב), חו החלה ללעוס אותה בהנאה. הצלחנו לחלץ מפיה תמונות שחלקן נגוסות עד היום...

התמונה חתוכה ונגוסה-

לומדים לאותם בדגלים

1944

הנשק האישי של כל חבר בצופית היה שייך לבריטים. בתחנת הנוטרים (הגאפירים) שבבית העם היה חדר נשק עם ציוד מצוחצח, נקי ומוכן לביקורת של הבריטים. מייד לאחר הביקורות היו נוהרים מכל בית במושב לקבל את הנשק ה"אישי" (רובה ושני הימונים) כדי לצאת לשמירה בעמדות שממזרח למושב (מול קלקיליה וכפ"ס הערבית) ובתורנות שמירה בתוך המושב. לפתע הייתה מגיעה הודעה בטלפון ומיד נשלחו רצים להודיע לכל החברים - "החזירו מיד את הנשק והציבו אותו במקומו בחדר הנשק!" וכך חזר חלילה, עד לביקורת הבאה...

בבית העם שכן מלבד חדר הנשק, גם מרכז העזרה הראשונה, וכך כשהחלו להישמע יריות מסביב למושב, נשמע פעמון האזעקה העשוי מגלגל- ברזל כבד ותלוי על העץ שליד קוסובר. מיד היה אבא יוצא בריצה עם הנשק בידו אל העמדה המזרחית (מלבד השמירה במושב של 4 שעות אחת ל-3 לילות). אימא, שעברה קורס עזרה ראשונה למדריכות, מיהרה לבית העם להכין את האלונקות והציוד הדרוש למקרה חירום. אני מיהרתי לבית העם לעמדת האיתות שלי על הבריכה ושם התרכזו החבריה הצעירים שעזרו לי באיתות ובקליטה, החליפו אותי, וגם שמשו כקשרים (אוי, הטלפון החסר...). יורם הקטן התלבט לנו ביו הרגליים. יורם נולד למחרת לילה כזה של יריות משלושה כיוונים, ואימא, שהייתה בתחילת החודש התשיעי נבהלה מהיריות, ובבוקר מיהרה לבית- החולים, שם נולד הבן היקר בלידה מוקדמת ונקרא שמו בישראל יורם-מלשון יריות, וליתר בטחון. על שם מלך ישראל.

את הפעילות שלי על הבריכה ובסביבתה מילאתי יחד עם הלימודים בסמינר בגבעת השלושה, העבודות במשק כעזרה להורים, והטיפול באחותי הקטנה דסקיה שממש גידלתי אותה. את החיתולים (לא חלילה "טיטולים") והסדינים למיטתה תפרתי בעצמי במכונה, את

השמלות שלה רקמתי, אמבטיות עשיתי לה, אח"כ האכלתי אותה וטיילתי איתה. באותה עת הייתה קיימת בצופית "עזרה הדדית": כשיולדת חזרה לביתה, באה אליה מדי- יום חברה מהמושב (לפי תור) שניקתה את הבית, בישלה, כיבסה, רחצה את התינוק, ולאחר חצי- יום עבודה הלכה לעבוד בביתה. היולדת, שכובת הלידה ("קימפטרן" בלעז) שכבה ונחה במשך 3 שבועות של עזרה כזו. כשאימא ילדה את הדסה כבר לא הייתה זקוקה לעזרה, כי אני כבר הייתי קרובה לגיל 16 בהולדתה, ומילאתי את כל התפקידים האלה באהבה. זו הייתה הכנה טובה לגידול בניי ונכדי...

3 דורות:
סבא, בת ונכד
והאתון...

דסקה השובבה זכתה לכמה תארים: "אחותי הקטנה", "כאילו" ביתי, "דודה צעירה (בת 9) לנעם הבכור ומטפלת של דני התינוק והילד החמוד, גיסה של יוסף, שקרא לה "עידה פזיזה" ותלמידה שלו בתיכון ובהוראה. כשגדלה, התחתנה וילדה את ילדיה, הייתי ל"סבתא" שלהם ויוסף היה ל"סבא" לפני שנולדו לנו נכדים...

דסקה בת שנתיים
בשמלה שרקמתי
לה לכבוד
חג השבועות

הזכרתי את הטלפון היחיד בצופית ועלי להזכיר נושא זה בהקשרים נוספים: כיצד מתקשרים אל בני משפחה וידידים כשאינן להם ולנו טלפון? בהזדמנות שנוסעים לת"א ממלאים את מצוות ביקור המשפחה. אך מי יערוב לנו שיהיו בביתם ביום המתוכנן על ידינו לביקור? ובכן, צריך היה לשלוח מכתב, כחודש לפני הנסיעה, כדי לתאם את הפגישה. כי עד שיגיע אליהם המכתב ועד שיחזור אלינו עם תאום זה נמשך זמן רב. ואולי ינסו לתאם יום אחר? או, הטלפון הזה המקשר רחוקים ("שח-רחוק" בשפת א' בן יהודה) מאפשר לדעת הכל מיד ולא בעוד חודש, והסלולרי- על אחת כמה וכמה. כך עשינו גם עם רשימה ארוכה של איגרות ברכה שנשלחו בארץ ולחו"ל, כשבועיים לפני ראש השנה. וכיום- מברכים בטלפון. כיום פותר הטלפון הכל. הכל? שחקי קרובנו גר באריזונה שבארה"ב ורואה את שלושת ילדיו ומשפחותיהם פעם- פעמיים בשנה (בגלל המרחק ביניהם) ובשאר הימים מצלצלים בטלפון. איזה קשר נפלא! איזו משפחה יפה וחמה!

כיצד הגיעה אלינו הקדמה? בשלבים, שלבים:

הרדיו הראשון היה סוללה (תיבה) ועליה קשת עם זוג אחניות, אליהן האזינו תמיד שניים- אחניה לכל אחד. זה היה לצורך שמיעת החדשות פעם או פעמיים ביום. בשלב ב' קנינו רדיו ממש ("זניט") בו שמענו גם שירים וסיפורים (בלי רכילויות) אח"כ נקנה הארון המכיל רדיו ופטיפון ובו הרבינו להאזין לתקליטי חזנות (מהירות 78) שרכשנו למען אבא שאהב זאת מאד, זאת הייתה מתנת יום- הולדת קבועה עבורו. אח"כ קנינו גם תקליטי מוסיקה קלאסית, שוב כמתנות יום- הולדת. אותם ירשתי ואין לי פנאי להקשיב להם...

המוסיקה תפסה מקום חשוב מאד בביתנו:

כזכור, חלמתי תמיד ללמוד לנגן על פסנתר משלי. החלטתי ללמוד לנגן על פסנתר וכשראיתי שאין לי עדיין סיכוי לפסנתר משלי, החלטתי ללמוד אצל מורה בכפ"ס ולהתאמן על הפסנתר הטרנסטה של בית העם בצופית. שם הקדשתי שיעורי נגינה למוישליה מונדלק ז"ל, שכני השובב. הוא למד בביה"ס נגינה על מנדולינה, כשאני למדתי נגינה בכינור. את ידידי הטוב לימדתי כל שיעור שלמדתי בעצמי.

במשך השנים ניגנתי גם בכינור בליווי רות רענן מצופית והמורה ציפורה קטאנסקי. נגנתי אתה דואטים בכינור ופסנתר (לפוליה של קורלי, באך, הנדל ועוד).

את המאמצים הגדולים ביותר עבור המוסיקה עשינו אמא ואני כשהגענו לקונצרטים של התזמורת הפילהרמונית. עוד בהיותי ילדה לקחה אמא אותי ואת יורם לגני התערוכה בת"א כדי לשמוע קונצרט אמיתי של הפילהרמונית בניצוח ברוניסלב שולץ.

כשגדלנו, רכשנו כרטיס מנוי זוגי לקונצרטים ב-"אוהל שם" (שורה 29). לפעמים אבא נסע אתה, אך לרוב היינו מגיעות שתינו לאחד

הקונצרט (בערך ב-12 בלילה ירדנו מהאוטובוס בסיבוב כפ"ס- צופית). התחלנו בריצה קלה שהתחלפה בהליכה בחשכה ושוב ריצה בין הפרדסים וכניסה לתוך גן חיים, כדי לעקוף את שיירת הסוחרים הערבים שהובילו על החמורים פירות וירקות לשוק בת"א.

יצאנו מול צופית מגן חיים, ומשם- הביתה!

ממש הקרבה עצמית למען המוסיקה!

כאן מסתיימת תקופת הנעורים שלי וממתבגרת הייתי לבוגרת המחנכת ומלמדת דורות של תלמידים מתוך הנאה וסיפוק. כבר לא הייתי בישנית והעמתי לפעול בבטחון ובאמונה בכוחותי. בניתי משפחה אהובה עם יוסף ועל אף חיי הקשים הספקתי לעשות

משהו...

אם תשאלו מדוע ישבתי וכתבתי מגילה כה ארוכה ואת מי מעניינים ימי ילדותי ונעוריי, אענה לכם:

מתוך נוסטלגיה. פרחאי, לא כן?...

זו הייתה תקופה כל- כך מעניינת וערכית, זו הייתה תקופה בה ילדים עבדו קשה ועזרו להוריהם. לא התפנקו או בקשו דברים שאי- אפשר להשיגם. כיצד אבד הכל?

החקלאות התפוררה ואין כמעט ילדים החיים במשק, קוטפים פרי מהעצים (ולא מהחנות), מוכרחים לעבוד קשה ולהטות שכם לעמדת ההורים. לא קינאנו באף אחד- לכולם היה מעט.

כיום גברה הקנאה וכל מי שיש לו יותר ממני, רוצים להשיג את מה שיש לו, התמעטו פעילויות הנוער (פעולות) ויושבים שעות ליד המחשב (אני והמחשב) או הטלוויזיה (אני פסיבי כל כך).

לא מושך או מעניין לקרוא ספר כשאפשר לראות זאת בסרט (מוכן מושך ומפתה, אין צורך להתאמץ). מעניין לראות את ערוץ הקניות כדי לדעת מה לקנות (ומה על האוברדרפט?), לא צריך לחסוך, אלא "אכול ושתה כי..."

אין צורך להמציא משחקים כי יש בבית "חנות" של משחקים, אין צורך להתאמץ כי יש פתרונות קלים לכל, ילדים קטנים "מרחיבים

אופקים" בחו"ל ואת שירי הארץ (הקלאסיים) אינם אוהבים (מלבד כמה שלאגרים) ומכירים את כל ההרכבים והשירים של זמרים צעקנים מהארץ והעולם. ואפילו שמות הלהקות סתמיים ואינם אומרים דבר ("איפה הילד"? "נקמת הטרקטור"! "היי פייב" וכו'...) ברור מדוע אנו מתגעגעים לתקופה הקשה אך המעניינת של השרות ב"הגנה" ובצבא וצאצאינו אינם מבינים מה פשרם של געגועים אלו.

גם אני יודעת להעריך את הטוב שבצריכת חלק מהתרבות העכשווית, אך הפרופורציות...

בעבר היה פער הדורות שונה, אך אין אפשרות לעשות דבר נגד הפער השורר כיום.

על כן, תרומתי הקטנה אולי תתרום משהו למשפחתי-לאלה שיזכרו בדברים ולא להלאה שלא הכירום וישמענו עליהם בסיפורי. גם בעבר זקנים התגעגעו לנעוריהם, אך אילו נעורים היו לנו לעומתם! אילו נעורים יהיו לנכדינו?

אני מקווה שיהיו טובים ומעניינים. שיהיו בריאים!

זיון
ציונית
ארסל, ערן, טאפז